

Influential Factors on Russia's Decision Making toward Israel

Ali Akbar Jafari¹

Associate Professor, Department of Political Sciences, Faculty of Law &
Political Science, University of Mazandaran

Javad Shafaghatnia Abad

M. A. in International Relations, Department of Political Sciences,
Faculty of Law & Political Science, University of Mazandaran

(Date received: 28 February 2021 -Date approved: 20 April 2022)

Abstract

Introduction: Despite being on the anti-Israel front, Russia has put the policy of strategic closeness with this actor on its agenda. Various micro and macro factors have been involved in Russia's decision-making process regarding proximity to Israel in a typical and complex manner. These influencing factors on Russia's foreign policy have continued since the collapse of the Soviet Union, so that the current cooperation and interaction between Russia and Israel in regional and international developments has introduced Russia as a strategic partner in international forums.

Research Question: What role do micro and macro factors play in Russia's decision-making regarding its strategic approach to Israel? At the same time, its purpose is to give priority to the importance of the factors influencing Russia's behavior and foreign policy regarding Israel, especially during Putin's presidency.

Research Hypothesis: The research hypothesis indicates that the strategic approach to Israel in foreign policy was caused by various factors in Russia's decision-making process. These factors have had different degrees of effectiveness at the micro and macro levels and have restructured the strategy of getting closer to Israel. During Putin's presidency, the role factor and then environmental variables have been more effective than other factors in this decision.

Methodology (and Theoretical Framework if there are): In this article, the authors have investigated the topic and hypothesis of the article with qualitative content analysis method based on inductive approach. In order to explain Russia's foreign policy towards Israel, while paying attention to the level of macro analysis, factors at the level of micro analysis should also be studied. Therefore, to explain Russia's

---

¹ Email: a.jafari@umz.ac.ir (Corresponding author)

foreign policy towards Israel, we have used James Rosena's theory to provide a more accurate and comprehensive explanation of foreign policy by combining two levels, macro and micro. Therefore, in the analysis of Russia's foreign policy towards Israel, four variable factors of the individual, role, government and society at the micro level and environmental variables at the macro level have been emphasized. Nevertheless, the factors affecting Russia's foreign policy at the micro and macro levels have evolved based on a causal sequence and have become a fixed pattern in Moscow's foreign policy. According to Rosena, these factors have had different effects on Russia's foreign policy. Therefore, each of these factors have played significant role in Russia's decision to adopt a strategic approach towards Israel.

Results and Discussion: The findings indicate that the individual factor including the norms, beliefs and perceptions of decision makers is an important principle. During Putin's presidency, the feeling of the same language has affected relations between Moscow and Tel Aviv. However, during the presidency of Yeltsin and Medvedev, Western tendencies have been more effective in Moscow's strategic approach to Tel Aviv. In James Rosena's theory, the role of decision makers in the government's foreign policy behavior is considered an effective factor. Russia's formal and informal laws emphasize the important role of president in directing the foreign policy. The President of Russia determines Russia's foreign policy by appointing the Minister of Foreign Affairs and his board as the main representative of the government. Putin has made the best use of his position and role for the strategic neighborhood with Israel and can give importance to his role in the formation of the strategic neighborhood policy with Israel according to national and international considerations. Therefore, the role factor has priority over other factors. Although the dimension of role has affected the relationships between the two actors during Yeltsin's presidency, but the role of president was less prioritized in Medvedev's period. Governmental structure as an important variable in James Rosena's theory has influenced foreign policy. Since the Russian political system is a combination of democracy and authoritarianism, many democratic institutions do not have a special place in Russian foreign policy. Therefore, Russia's foreign policy is formulated and implemented around the axis of the executive power in such a way that we observe the increased role of the executive power as a main and important variable in proximity to Israel across the diplomatic history. In addition, the role of the executive branch in the Kremlin's foreign policy has been significantly strengthened during

Putin's presidency and other institutions establish diplomatic relations within the framework of the president's foreign policy. Social and non-governmental aspects are another variable that have been capable of affecting Russia's foreign behavior in such a way that the executive power and its relevant institutions in formulating and implementing foreign policy constantly interact with influential groups, such as the pro-Western moderate network, Jewish organizations, media, etc. and have affected the formation of the consensual nature of Russia's foreign policy against Israel. Based on environmental variables, Israel's role in solving Russia's disputes with the United States, cooperation in the fight against terrorism, developments in the Middle East and the Caucasus have led to the development of a neighborly approach in Russia's foreign policy.

Conclusion: With the election of Putin to the presidency, Russia's foreign policy has changed its direction to use Israel as a tool to gain advantage from the West and the United States in order to achieve its goals by exerting pressure on Israel in international and regional developments. Putin knows that Israel's need for Russia to guarantee its security in the developments in the Middle East, especially the Syrian crisis, may meet Moscow's foreign policy goals and priorities. So, in Putin's presidency, environmental variable is prioritized after the role factor. In a general view, all five factors have not only influenced Russia's foreign policy, but also interacted with each other.

Keywords: Israel, Decision Making, Middle East, Russia, Foreign Policy

عوامل مؤثر بر تصمیم‌سازی روسیه نسبت به اسرائیل

علی‌اکبر جعفری*

دانشیار، گروه روابط بین‌الملل، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه مازندران

جواد شفقت‌نیا آباد

کارشناسی ارشد، گروه روابط بین‌الملل، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه مازندران

(تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۲/۱۰ - تاریخ تصویب: ۱۴۰۱/۰۱/۳۱)

چکیده

روسیه هم‌زمان با قرارگرفتن در جبهه مخالف اسرائیل، سیاست نزدیکی راهبردی به این بازیگر را در دستور کار خود قرار داده است. عوامل مؤثری در سطح کلان و خرد در تصمیم‌سازی روسیه در نزدیکی با اسرائیل به صورت معمول و پیچیده دخیل بوده‌اند. این عوامل تأثیرگذار در سیاست خارجی روسیه، از زمان فروپاشی اتحاد شوروی تاکنون پیوستگی و استمرار داشته‌اند، تاجایی که سطح همکاری و روابط کنونی روسیه با اسرائیل در تحولات منطقه و بین‌الملل، جایگاه روسیه را در مجامع بین‌المللی به‌عنوان شریک راهبردی نشان داده است. با توجه به اهمیت موضوع، در این نوشتار در پی پاسخ به این پرسش‌ها هستیم که چه عوامل مهمی در سطح کلان و خرد در تصمیم‌سازی روسیه نسبت به نزدیکی راهبردی با اسرائیل تأثیرگذار بوده است؟ همچنین چگونه برخی از عوامل نسبت به برخی دیگر بر رفتار و مواضع سیاست خارجی روسیه به‌ویژه در دوران پوتین در برابر اسرائیل اهمیت بیشتری داشته است؟ در پاسخ این فرضیه مطرح می‌شود که نزدیکی راهبردی با اسرائیل در سیاست خارجی، نتیجه وجود عواملی در فرایند تصمیم‌سازی روسیه بوده است که البته در سطح کلان و خرد با درجه‌های متفاوت از تأثیرگذاری ظاهر و به‌بازتولید راهبرد نزدیکی با اسرائیل در سیاست خارجی روسیه منجر شده است. در دوران ریاست‌جمهوری پوتین، عامل نقش و بعد از آن متغیر محیطی نسبت به دیگر عوامل بر این تصمیم تأثیر بیشتری داشته است. روش پژوهش در این نوشتار تحلیل محتوای کیفی با رویکرد استقرایی است و از نظریه جیمز روزنا برای تبیین این موضوع بهره گرفته‌ایم.

واژگان اصلی: اسرائیل، تصمیم‌سازی، خاورمیانه، روسیه، سیاست خارجی.

مقدمه

نگاهی به تاریخ روسیه نشان می‌دهد مسکو از زمان فروپاشی اتحاد شوروی، سیاست نزدیکی راهبردی را در برابر اسرائیل در دستور کار خود قرار داده است. اتحاد راهبردی تل‌آویو با ایالات متحد و حضور در جبهه مخالف مسکو به کاربست این سیاست آسیبی وارد نکرد. توافق‌نامه‌های جدید و گسترش روابط کنونی در حوزه‌های مختلف سیاسی، نظامی و امنیتی، دو بازیگر را در صحنه بین‌الملل و منطقه، به سطحی از هم‌پوشانی و هم‌سویی در هدف‌ها و رفتار رسانده است. بحران سوریه و تحریم‌های ایالات متحد علیه روسیه، افق‌های جدیدی در روابط مسکو و تل‌آویو گشود. بنابراین، تبیین میزان توسعه روابط دو بازیگر در سطح تحلیل کلان اهمیت دارد. جدا از توجه به سطح تحلیل کلان، عوامل تأثیرگذار در سطح تحلیل خرد بر سیاست خارجی و فرایند تصمیم‌سازی روسیه بر راهبرد نزدیکی با اسرائیل انکارناپذیر است. از این رو، برای شناخت عوامل مؤثر بر تصمیم‌سازی روسیه در برابر اسرائیل، توجه به یک سطح تحلیل کافی نیست. عوامل تأثیرگذار بر سیاست خارجی روسیه در سطح کلان و خرد براساس توالی علی، استمرار و پیوستگی کامل دارند و در طول زمان به الگوی رفتاری ماندگار در سیاست خارجی مسکو تبدیل شده‌اند. به‌گونه‌ای که کاربست این سیاست در دوره‌های مختلف ریاست جمهوری روسیه، سبب تحکیم روابط عمیق تاریخی روسیه و اسرائیل شده است. انتخاب هریک از این سطح‌ها به‌تنهایی، سبب نادیده‌گرفتن جنبه‌های معینی از واقعیت پدیده‌ها و کنش‌های سیاسی می‌شود.

از آنجا که تاریخ دیپلماسی بیانگر سطح بالایی از همگرایی در روابط دیپلماتیک میان مسکو و تل‌آویو است، به‌نظر می‌رسد برای شناخت و تبیین عوامل مؤثر بر تصمیم‌سازی روسیه در برابر اسرائیل با توجه به سطح تحلیل کلان، باید درباره عوامل سطح تحلیل خرد نیز پژوهش و مطالعه کرد. در این نوشتار از نظریه جیمز روزنا برای تبیین عوامل تصمیم‌سازی روسیه در برابر این بازیگر استفاده می‌کنیم تا با پیوند دادن دو سطح کلان و خرد به تبیین دقیق‌تر و جامع‌تری از سیاست خارجی برسیم. در بررسی و تحلیل عوامل مؤثر بر تصمیم‌سازی روسیه در برابر اسرائیل به چهار عامل فرد، نقش، متغیرهای حکومتی و متغیر جامعه در سطح خرد و متغیر محیطی در سطح کلان تأکید شده است. تضمین امنیت اسرائیل در تحولات خاورمیانه و سخنان اخیر رهبران روسیه بر تأکید گسترش روابط، بر اهمیت شناسایی عوامل تأثیرگذار در سیاست‌گذاری روسیه در برابر این بازیگر افزوده است.

با توجه به اهمیت موضوع، در این نوشتار در پی پاسخ به این پرسش‌ها هستیم که چه عوامل مهمی در سطح کلان و خرد در تصمیم‌سازی روسیه نسبت به نزدیکی راهبردی با اسرائیل تأثیر گذاشته است؟ همچنین، چگونه برخی از عوامل نسبت به برخی دیگر بر رفتار و مواضع سیاست خارجی روسیه به‌ویژه در دوران پوتین در برابر اسرائیل اهمیت بیشتری داشته

است؟ در پاسخ این فرضیه مطرح می‌شود که نزدیکی راهبردی با اسرائیل در سیاست خارجی، نتیجه وجود عواملی در فرایند تصمیم‌سازی روسیه بوده است که البته در سطح کلان و خرد با درجه‌های متفاوت از تأثیرگذاری ظاهر و به بازتولید راهبرد نزدیکی با اسرائیل در سیاست خارجی روسیه منجر شده است. در دوران ریاست جمهوری پوتین، عامل نقش و بعد از آن متغیر محیطی نسبت به دیگر عوامل بر این تصمیم تأثیر بیشتری داشته است. روش پژوهش در این نوشتار تحلیل محتوای کیفی با رویکرد استقرایی است. بنابراین، می‌کوشیم با تقلیل اطلاعات و داده‌های گردآوری‌شده و استخراج اصلی‌ترین مضامین موجود در آن، بین پرسش‌های پژوهش و یافته‌های به دست آمده ارتباط ایجاد کنیم و به یک مدل برای ساختار متن دست یابیم. با توجه به نظریهٔ جیمز روزنا بررسی می‌کنیم که چه عوامل مهمی در سطح کلان و خرد در تصمیم‌سازی روسیه نسبت به نزدیکی راهبردی با اسرائیل تأثیر گذاشته است.

پیشینه پژوهش

پژوهش‌های بسیاری به زبان انگلیسی ولی نه به زبان فارسی در مورد موضوع این نوشتار منتشر شده است، ولی تمرکز زیادی بر موضوع عوامل مؤثر بر تصمیم‌سازی روسیه نسبت به اسرائیل ندارند. رازوکس (۲۰۰۸) در مقاله «کلید پایداری روابط اسرائیل و روسیه» روابط تاریخی روسیه و اسرائیل را از دوره اتحاد شوروی بررسی می‌کند. او با بیان عوامل چالش‌زا در روابط دو بازیگر، همکاری کنونی آن‌ها در تحولات منطقه و بین‌الملل را روندی صعودی در نظر می‌گیرد. او تأکید می‌کند که برنامه هسته‌ای ایران و بحران‌های قفقاز، محدودیت‌هایی را در روابط روسیه و اسرائیل به وجود آورده است. آوریوخ و کلایین (۲۰۱۸) در مقاله «روابط روسیه و اسرائیل با درگیری سوریه متحول شد» با بررسی افزایش سطح روابط و توافق‌نامه‌های جدید سیاسی، نظامی و اقتصادی مسکو و تل‌آویو،^۱ تأثیر روابط دو بازیگر بر تهران در بحران سوریه را بیان می‌کنند. آن‌ها اشاره می‌کنند که روسیه با به‌کاربردن راهبرد دوسویه در برابر جمهوری اسلامی ایران و اسرائیل، منافع خود را در سوریه تأمین می‌کند. موشکوا (۲۰۱۸) در مقاله «روابط روسیه و اسرائیل: نقش روس‌زبانان اسرائیل» با بررسی جایگاه مهاجران روس‌تبار در اسرائیل، ادعا می‌کند که این مهاجران اگرچه نقش تعیین‌کننده‌ای در روابط سیاسی روسیه و اسرائیل نداشته‌اند، ولی روابط اقتصادی آن‌ها را گسترش داده‌اند.

بارمین (۲۰۱۸) در مقاله «روسیه و اسرائیل: محور روابط خاورمیانه» با واکاوی روابط روسیه و اسرائیل در تحولات خاورمیانه نشان می‌دهد روسیه در بحران سوریه منافع و ملاحظات امنیتی اسرائیل را رعایت می‌کند. اورلوو (۲۰۲۰) در مقاله خود با عنوان «عوامل اساسی مشارکت روسیه و اسرائیل در دوره جدید» با بررسی چرایی و چگونگی گسترش

1. Moscow-Tel Aviv

روابط اخیر روسیه و اسرائیل، نتیجه می‌گیرد که مبارزه با تروریسم، روابط اقتصادی و تجربه جنگ جهانی دوم از عوامل مهم تأثیرگذار در نزدیکی دو کشور است. کولایی (۱۴۰۱) در کتاب زمینه‌ها، عامل‌ها و پیامدهای تحول در سیاست خارجی خاورمیانه‌ای روسیه، با تمرکز بر عوامل تغییرهای سیاست خارجی روسیه در این منطقه، علت‌های گسترش روابط روسیه و اسرائیل پس از فروپاشی اتحاد شوروی را در ابعاد سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بررسی می‌کند. او تأکید می‌کند اینک ایران یکی از شریکان اصلی روسیه در منطقه است و اسرائیل می‌کوشد با گسترش روابط با روسیه از نزدیکی تهران و مسکو جلوگیری کند.

رومی (۱۳۹۶) در مقاله «راهبردی‌شدن روابط روسیه و رژیم صهیونیستی در دوره پوتین» به ماهیت و چیستی روابط راهبردی روسیه و اسرائیل در دوران ریاست جمهوری پوتین و تأثیر این روابط بر جایگاه و منافع ایران در منطقه می‌پردازد. او می‌گوید روابط روسیه و اسرائیل در پرتو تحولات بین‌المللی و با توجه به نیازمندی‌های متقابل در سطح‌های مختلف به مرحله‌ای از گفت‌وگو و مشارکت راهبردی رسیده و توانسته است بر منافع ایران در تحولات منطقه به‌ویژه بحران سوریه تأثیر بگذارد. شعریاف و جرس (۲۰۲۰) در مقاله خود «روابط روسیه و اسرائیل در پرتو نقش منطقه‌ای ایران» تغییر روابط روسیه و اسرائیل در دوران پوتین و تأثیر ایران بر این روابط را بررسی کرده‌اند. آن‌ها می‌گویند روسیه و اسرائیل در سال‌های اخیر با تغییر رویکرد و در تأثیر شرایط بین‌المللی روابط گسترده‌ای در ابعاد مختلف تجربه کرده‌اند. پژوهش‌هایی که آوردیم، کمتر به عوامل تأثیرگذار در سیاست خارجی روسیه نسبت به نزدیکی با اسرائیل پرداخته‌اند. در این پژوهش‌ها به عوامل تأثیرگذار در سیاست خارجی روسیه در سطح تحلیل خرد هم کمتر اشاره شده است و نمی‌توان تبیین جامع‌تری نسبت به این موضوع داشت. با توجه به تغییر ساختار نظام بین‌الملل و تحولات اخیر در منطقه، آثار توجه کمتری به توافق‌نامه‌ها و رویدادهای جدید بین دو بازیگر دارند. از این‌رو، در این نوشتار می‌خواهیم با بررسی عوامل مؤثر بر تصمیم‌سازی روسیه نسبت به اسرائیل، دیدگاه واقع‌گرا و جامعی به چشم‌انداز روابط روسیه و اسرائیل و تحلیلگران سیاست خارجی بیندازیم.

چارچوب نظری

تبیین سیاست خارجی، شناخت عمیق‌تر و جامع‌تری از سیاست خارجی دولت‌ها به ما می‌دهد. در این نوشتار برای تبیین و تحلیل سیاست خارجی روسیه در برابر اسرائیل، از نظریه جیمز روزنا استفاده می‌کنیم. روزنا با ارائه نظریه‌ای میان‌برد و مختلط، دو سطح تحلیل خرد و کلان در حوزه مطالعات سیاست خارجی را به یکدیگر پیوند داد. به اعتقاد روزنا آنچه در مطالعات سیاست خارجی اهمیت دارد، نشان دادن شیوه تأثیرگذاری عوامل در فرایند سیاست خارجی است. روزنا می‌خواهد در تحلیل سیاست خارجی نشان دهد که در چه شرایطی چه عواملی در

سطح کلان و خرد اهمیت بیشتری دارند (Rosenau, 1971:98-99). از دیدگاه او رفتار خارجی دولت‌ها متأثر از پنج عامل فرد، نقش، متغیرهای حکومتی و متغیر جامعه در سطح خرد و متغیرهای محیطی در سطح کلان است که مختصر، آن‌ها را بررسی می‌کنیم.

۱. فرد: ویژگی‌های منحصربه‌فرد تصمیم‌گیرندگان در ساختار سیاسی قدرت، نقش مهمی در شکل‌دهی سیاست خارجی دارد. به گونه‌ای که همه جنبه‌های شخصیتی تصمیم‌گیرنده، یعنی ارزش‌ها، استعدادها و تجربه‌های پیشین را دربرمی‌گیرد و زمینه تمایز گزینه‌های سیاست خارجی یا رفتار از دیگر تصمیم‌گیرندگان می‌شود.

۲. نقش: مجموعه دوم به نقش افراد تصمیم‌گیرنده، بدون توجه به ویژگی‌های شخصیتی ایفاکنندگان نقش اشاره دارد.

۳. متغیرهای حکومتی به جنبه‌هایی از ساختار حکومتی تمرکز دارد که گزینه‌های سیاست خارجی را مقدور یا محدود می‌سازد و در کل، بر آن‌ها تأثیر دارد.

۴. متغیر جامعه به جنبه‌های غیرحکومتی جامعه اشاره دارد که بر رفتار سیاست خارجی تأثیر می‌گذارد. در این زمینه، جهت‌گیری‌های ارزشی عمده یک جامعه، میزان صنعتی‌شدن، میزان وحدت ملی، انجمن‌ها، گروه‌ها و سازمان‌های غیردولتی متغیرهایی هستند که در محتوای آرمان‌های سیاست خارجی مشارکت دارند.

۵. متغیرهای محیطی: جنبه‌های انسانی و غیرانسانی، شامل محدودیت‌ها و امکان‌های بین‌المللی و محیطی که در خارج از دولت روی می‌دهد و گزینه‌های سیاست خارجی تصمیم‌گیرندگان را مشروط یا محدود می‌کند و به‌طور کل در تأثیر قرار می‌دهد (Rosenau, 1971: 108-109).

روزنا به دنبال نشان‌دادن میزان نقش هریک از عوامل تأثیرگذار در شکل‌گیری سیاست خارجی است. بنابراین، از نظر او میزان نفوذ هریک از عوامل در شکل‌گیری سیاست خارجی به دلایل ساختار سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و جغرافیایی در کشورهای مختلف متفاوت است (Rosenau, 1971:110). در نگاه کلی، نظریه روزنا با پیوند دادن دو سطح تحلیل خرد و کلان نگاه جامع‌تری برای کشف ریشه‌های عوامل مؤثر بر تصمیم‌سازی روسیه در برابر اسرائیل به ما می‌دهد. به باور او میزان تأثیرگذاری هریک از عوامل در شکل‌گیری سیاست خارجی متفاوت است. در این چارچوب هریک از عوامل در سطح خرد و کلان تأثیر قابل توجه و متفاوتی در تصمیم‌سازی روسیه نسبت به نزدیکی راهبردی با اسرائیل داشته است.

پیشینه روابط روسیه و اسرائیل

نقش مهم اتحاد شوروی در سال ۱۹۴۸ در تأسیس اسرائیل، چرخشگاه روابط روسیه و اسرائیل بوده است. انقلاب روسیه و نقش مهم یهودیان در این عرصه، لنین بنیان‌گذار اتحاد شوروی را به سکوت نسبت به اعلامیه بالفور و موافقت با مهاجرت یهودیان روس تبار واداشت (Pirzad,

27: 2015). دوران استالین، به دلیل حضور گسترده یهودیان در ارتش سرخ و همراهی با اتحاد شوروی در پیروزی جنگ جهانی دوم، زمینه حمایت سیاسی شوروی از تأسیس اسرائیل را فراهم کرد (Bocharov, 2013: 25). در آن زمان استالین باور داشت که رژیم صهیونیستی سوسیالیستی، می‌تواند موقعیت انگلیس در خاورمیانه را تضعیف کند (Razoux, 2008: 2). اگرچه با جنگ اعراب و اسرائیل در سال ۱۹۶۷ و حمایت تسلیحاتی و مشاوره نظامی اتحاد شوروی از اعراب، روابط دو بازیگر قطع شد (Remez & Ginor, 2017: 337). با ورود گورباچف به کرملین و اجرای سیاست‌های «گلاسنوست»^۱ و «تفکر جدید»، ضمن بهبود روابط دو طرف، فرصت‌های جدیدی برای مهاجرت یهودیان روسی فراهم شد (Koolae & Azizi, 2022: 127-131, 137-139).

با فروپاشی اتحاد شوروی و روی کار آمدن یلتسین غرب‌گرا در ساختار سیاسی روسیه، یهودیان روسی در سطح گسترده‌ای به اسرائیل مهاجرت کردند. مهاجران روسی نه تنها سبب گسترش همکاری شدند، بلکه تأثیر مثبتی بر اقتصاد و صنعت دفاعی داشتند. به گونه‌ای که دوسوم مهاجران یهودی روس تبار، تحصیلات دانشگاهی و بیش از ۱۰ درصد آن‌ها مدرک مهندسی داشتند (Fedorchenko, 2016: 248). همکاری در زمینه فناوری (۱۹۹۴)، فنی و نظامی (۱۹۹۵)، ارتباطات پستی (۱۹۹۵) و ماهواره‌ای و مخابراتی (۱۹۹۶) توافق‌های مهم این دوره بودند (Koolae & Azizi, 2022: 142-161). با رسیدن پوتین به ریاست جمهوری روسیه، اسرائیل اهمیت ویژه‌ای در بازیابی جایگاه بین‌المللی روسیه پیدا کرد. دوره دوم ریاست جمهوری پوتین، اوج همکاری‌های سیاسی، نظامی و اقتصادی دو بازیگر، به ویژه در حوزه‌های مبارزه با تروریسم، بحران‌های قفقاز و معاملات بازرگانی بوده است. پوتین نخستین بار در سال ۲۰۰۵ به طور رسمی به اورشلیم سفر کرد و بر نقش تاریخ و فرهنگ در گسترش روابط سیاسی تأکید کرد. پوتین از زمان ریاست جمهوری، خود را پاسدار اقلیت یهود در روسیه و کل اروپا معرفی کرده است (Averbukh & Klein, 2018: 2).

دوران ریاست جمهوری مدودیف، موضوع هسته‌ای ایران محور اصلی روابط مسکو و تل‌آویو بود. مهم‌ترین دلیل جلوگیری از عرضه سامانه دفاعی اس ۳۰۰ به ایران در این دوره، تضمین امنیت و منافع اسرائیل بود (Jabbarinasir, 2020: 55). در این دوره ضمن شدیدترین تحریم‌ها علیه ایران (قطعنامه‌های ۱۸۸۷ و ۱۹۲۹)، حمایت سیاسی و نظامی روسیه از اسرائیل به شکل قابل توجهی افزایش یافت. تاریخ روسیه نشان می‌دهد دوران ریاست جمهوری یلتسین و مدودیف، عصر طلایی روابط روسیه و اسرائیل است. پوتین نیز در معادله‌های منطقه‌ای و بین‌المللی، ملاحظه‌های امنیتی اسرائیل را در نظر می‌گیرد. بنابراین، عوامل مؤثر و

تصمیم‌ساز مختلفی در سیاست خارجی روسیه بر راهبرد نزدیکی با اسرائیل تأثیرگذار است. این عوامل توانسته‌اند سیاست خارجی روسیه را با اثربخشی بر تصمیم‌گیرندگان، معنا بخشند. اسرائیل نیز در طول تاریخ با رعایت خطوط قرمز مسکو در معادلات منطقه‌ای و بین‌المللی، ضمن حمایت روسیه در دستیابی به هدف‌های اقتصادی و راهبردی، روند صعودی به گسترش همکاری‌ها داده است.

عوامل مؤثر بر تصمیم‌سازی روسیه نسبت به اسرائیل با تأکید بر نظریهٔ جیمز روزنا

در این بخش عوامل مؤثر بر تصمیم‌سازی روسیه نسبت به اسرائیل را تجزیه و تحلیل می‌کنیم. سطح عالی روابط و همکاری‌های اخیر روسیه و اسرائیل در ابعاد مختلف، جایگاه مسکو را در مجامع بین‌المللی به‌عنوان شریک راهبردی نشان داده است. با توجه به اهمیت موضوع، از نظریهٔ روزنا برای تبیین این موضوع استفاده می‌کنیم تا با پیوند دو سطح کلان و خرد، سیاست خارجی را دقیق‌تر و جامع‌تر تبیین کنیم. در بررسی و تحلیل عوامل مؤثر بر تصمیم‌سازی روسیه در برابر اسرائیل پنج عامل فرد، نقش، متغیرهای حکومتی و متغیر جامعه در سطح خرد و متغیر محیطی در سطح کلان را بررسی می‌کنیم:

۱. فرد

در تبیین عوامل مؤثر بر تصمیم‌سازی روسیه، ویژگی‌های افراد تصمیم‌گیرندهٔ اصلی در سیاست نزدیکی راهبردی با اسرائیل اهمیت دارد. با توجه به اینکه رئیس‌جمهور در روسیه، تصمیم‌گیر اصلی در سیاست خارجی است، باورها، ارزش‌ها و ویژگی‌های فردی او مورد توجه قرار می‌گیرد. تصور رؤسای جمهور روسیه بر ضدیت‌نداشتن اسرائیل با ایدئولوژی کمونیست، موجب گسترش روابط با آنها شده است. یکی از دلایل گسترش روابط با تل‌آویو در سال‌های نخستین پس از فروپاشی اتحاد شوروی، برداشت و تصور یلتسین از شناختن اسرائیل به‌عنوان دشمن ایده‌های سوسیالیستی بوده است (Kazan, 2004: 223). دلیل این تصور تاحدودی ناشی از نقش مهاجران یهودی روس‌تبار کمونیست در تحقق ایده‌های صهیونیستی در سرزمین‌های اشغالی فلسطین است (Razoux, 2008: 2). همچنین، رهبری اسرائیل در سال‌های ۱۹۴۸ تا ۱۹۷۷ توسط حزب کارگر سوسیالیست بوده است (Findley & Rothney, 2006: 711). برداشت و تصور مقام‌های روسیه از اسرائیل به‌عنوان جمعیتی با فرهنگ و ساختار مشابه، زمینهٔ نزدیکی و گسترش روابط با این بازیگر را در تصمیم‌گیرندگان سیاست خارجی مسکو به‌وجود آورد. پوتین در سال ۲۰۰۵ در مرکز فرهنگی تل‌آویو، اسرائیل را قطعاً کوچکی از خاک روسیه معرفی کرد (Roumi, 2017: 46). حس هم‌زبانی میان رؤسای جمهور روسیه و رهبران اسرائیل به عاملی تقویت‌کننده در نزدیکی مسکو به تل‌آویو تبدیل شده است. به‌گونه‌ای که ریشهٔ بسیاری از نخست‌وزیران اسرائیل تا به امروز در قلمروی امپراتوری پیشین روسیه بوده است.

بی‌تردید حس هم‌زبانی میان تصمیم‌گیرندگان اصلی، زمینه‌تداوم روابط را فراهم می‌کند (Averbukh & Klein, 2018: 4).

احزاب در اسرائیل در تبلیغات انتخاباتی خود با استفاده از زبان روسی، تمرکز خود را بر مهاجران روسی قرار داده‌اند (Orlov, 2020: 109). در سند تدبیر سیاست خارجی روسیه در سال ۲۰۱۶ بر نقش زبان روسی و اهمیت آن در امور فرهنگی و تحکیم اتحاد جامعه مهاجران روسی تأکید شده است (Rashidi, 2019: 82). گرایش‌های فکری افراد تصمیم‌گیرنده، نقش مهمی در تجزیه و تحلیل سیاست خارجی دارد. غرب‌گرایان جایگاه ویژه‌ای در ساختار سیاسی روسیه دارند. براساس این رویکرد، روسیه برای دستیابی به جایگاه بین‌المللی و رشد و توسعه اقتصادی نیازمند گسترش روابط با غرب است. بنابراین، اعتماد کامل به نهادهای بین‌المللی و خوش‌بینی به همکاری با غرب از هدف‌های اصلی غرب‌گرایان بوده است (Koolae & Hadipoor, 2020: 653). در این زمینه یکی از دلایل نزدیکی روسیه به اسرائیل در ابتدای پس از فروپاشی اتحاد شوروی ناشی از گرایش فکری یلتسین به غرب بوده است. در این دوره، بیشترین توافق‌نامه‌ها بین دو طرف بسته شده است (Koolae & Azizi, 2022: 142-165). در نگاه کلی، روس‌ها سیستم ارزش‌های خود را به‌عنوان سیستم ضدغربی در نظر ندارند. از سویی زمانی که غرب، اصول و ارزش‌های سیاست خارجی روسیه را به‌رسمیت می‌شناسد، روابط روسیه با غرب نیز گسترش می‌یابد. از این‌رو، ایده‌های لیبرال غرب در ساختار و سند سیاست خارجی جایگاه ویژه‌ای دارد (Arm & Barzegar, 2019: 282). همچنین، نگاه غرب‌گرا و لیبرال مدویدف به‌عنوان عامل تأثیرگذار در سیاست خارجی روسیه در برابر اسرائیل مورد توجه قرار گرفته است. هنوز این نگاه در ساختار تصمیم‌گیری روسیه نفوذ زیادی دارد.

هویت‌سازی و دیگرسازی نقش مهمی در سیاست‌گذاری خارجی دارد. بنابراین، برداشت تصمیم‌گیرندگان اصلی از وضعیت، سبب شکل‌گرفتن هویت خود و دیگری به‌عنوان دوست، دشمن و رقیب می‌شود و این هویت دیگری در جهت‌گیری سیاست خارجی تأثیر داشته است. برداشت رؤسای جمهور روسیه از اسرائیل در تحولات خاورمیانه و نظام بین‌الملل به‌ویژه بحران سوریه و گرجستان به‌عنوان دوست، در شکل‌دهی سیاست نزدیکی مسکو مؤثر بوده است. نزدیک‌ترین عامل تأثیرگذار در سیاست خارجی، ویژگی‌های فردی است. از این‌رو، احساسات، برداشت‌ها، گرایش‌های فکری رؤسای جمهور روسیه بر رفتار سیاست خارجی مسکو در برابر اسرائیل تأثیر داشته است. با توجه به اینکه میزان نزدیکی راهبردی به اسرائیل در دوران مختلف ریاست جمهوری روسیه متفاوت بوده است، نقش عوامل روانشناختی ادراکی در تجزیه و تحلیل عوامل مؤثر بر تصمیم‌سازی روسیه اهمیت دارد. برداشت و تصور پوتین در سال‌های اخیر از اسرائیل به‌عنوان دوست و حاملان فرهنگی روسیه بر رفتار سیاست خارجی روسیه تأثیر قابل توجهی گذاشته است.

۲. نقش

براساس نظریه روزنا در تجزیه و تحلیل سیاست خارجی، می‌توان نقشی را که تصمیم‌گیرندگان اصلی در سیاست خارجی دولت‌ها دارند، به‌عنوان عامل تأثیرگذار بررسی کرد. در زمینه تبیین عوامل مؤثر بر تصمیم‌سازی روسیه در نزدیکی راهبردی با اسرائیل، به نقش رئیس‌جمهور و حدود اختیارهایش و نقش وزیر امور خارجه باید توجه کرد. عوامل و انگیزه‌های مختلف و متفاوتی در شکل‌گیری نزدیکی روسیه به اسرائیل دخالت دارند. در این چارچوب، رئیس‌جمهور در دولت روسیه جایگاه مهمی دارد. بنا بر قانون اساسی فدراسیون روسیه، رئیس‌جمهور تعیین و رهبری سیاست خارجی روسیه را برعهده دارد و به‌عنوان رئیس دولت، نماینده فدراسیون روسیه در روابط بین‌الملل است. تقریباً همه دیدارها و دیدارهای انجام‌شده بین مقام‌های روسیه و اسرائیل با حضور رئیس‌جمهور روسیه بوده است. به‌گونه‌ای که از سال ۲۰۱۸ در مورد بحران سوریه بارها پوتین و نتانیاهو دیدار کرده‌اند (Rostami & Pourloghman, 2019: 76). همچنین، در ۲۳ ژانویه ۲۰۲۰ پوتین با حضور در مراسم هفتادوپنجمین مراسم هولوکاست با نتانیاهو دیدار کرد. بعد از رئیس‌جمهور، وزیر امور خارجه نقش دیگری است که در فرایند سیاست‌گذاری خارجی روسیه فعال است. وزیر امور خارجه روسیه در حوزه مسائل سیاست خارجی پیرو رئیس‌جمهور است. از این‌رو، وزیران امور خارجه در چارچوب راه و روش سیاست خارجی رئیس‌جمهور با اسرائیل روابط برقرار کرده‌اند. به‌گونه‌ای که سرگئی لاوروف در دوران ریاست جمهوری پوتین بارها از اسرائیل بازدید کرد.

شاید بتوان گفت نقش‌های مختلفی در سیاست‌گذاری خارجی روسیه تأثیرگذارند، ولی هرکدام از آن‌ها نشان می‌دهد که رئیس‌جمهور روسیه به‌ویژه پوتین از جایگاه و نقش خود بیشترین استفاده را برای نزدیکی راهبردی با اسرائیل کرده است و توانسته با در نظر گرفتن ملاحظات داخلی و بین‌المللی به نقش خود به‌عنوان رئیس‌جمهور در شکل‌دهی به سیاست نزدیکی راهبردی با اسرائیل اهمیت بخشد.

۳. متغیرهای حکومتی

براساس این متغیر، ساختار حکومت یکی از متغیرهای مهم در فرایند تصمیم‌سازی سیاست خارجی است. بنا بر قانون اساسی روسیه، تصمیم‌گیری و اجرای سیاست خارجی در حوزه اختیارهای قوه مجریه است. از زمان ریاست جمهوری پوتین قدرت در سیاست خارجی توسط قوه مجریه به‌شدت متمرکز شده است و قوه مقننه و قضائیه نقش خاصی در سیاست خارجی روسیه ندارد (Omelicheva, 2013: 103-104). قوه مقننه روسیه تاحدودی توانسته است در نزدیکی روسیه با اسرائیل نقش مهمی ایفا کند. در این زمینه، روابط نزدیک مجلس‌های قانون‌گذاری روسیه و اسرائیل، زمینه تصویب قانون سفر بدون ویزا برای دو طرف را فراهم کرده است (Bocharov, 2013: 25). بنا بر قانون اساسی روسیه، رئیس‌جمهور به‌عنوان رئیس

قوه مجریه در سیاست خارجی روسیه نقش اصلی دارد. در چند دهه اخیر توافق‌ها و دیدارهای انجام‌شده بین رؤسای جمهور روسیه با رهبران اسرائیل در مسئله تحولات خاورمیانه و برنامه هسته‌ای ایران، نمایانگر نقش اصلی قوه مجریه در فرایند سیاست‌گذاری خارجی روسیه است. کابینه دولت یکی از متغیرهای مهم و تأثیرگذار در سیاست خارجی روسیه است. هریک از کابینه‌های دولت روسیه براساس هدف‌های سیاست خارجی با برقراری روابط تجاری، اقتصادی، علمی و موارد دیگر در نزدیکی راهبردی با اسرائیل مؤثر بوده است. در این زمینه همکاری‌های فرهنگی، علمی و آموزش و پرورش روسیه با اسرائیل در قالب انجمن‌ها، برپایی نمایشگاه‌ها و همایش‌ها تأثیر درخور توجهی در توسعه فرهنگ و زبان روسی در میان یهودیان روس تبار اسرائیل داشته است (Roumi, 2017: 46-47). توافق‌نامه‌های همکاری در زمینه تجارت (۱۹۹۴)، علمی و فنی (۱۹۹۴)، کشاورزی و صنایع وابسته به آن (۱۹۹۴)، پزشکی (۱۹۹۴)، ارتباطات پستی (۱۹۹۵)، گمرک (۱۹۹۷)، مبارزه با جرایم (۱۹۹۷) (Kazan, 2004: 217)، پژوهش‌های فضایی (۲۰۱۱)، فناوری هسته‌ای (۲۰۱۱) و نانو (۲۰۱۶) (Averbukh & Klein, 2018: 6) بین مسکو و اسرائیل بیانگر نقش تأثیرگذار کابینه دولت روسیه در سیاست نزدیکی با اسرائیل است.

پس از رئیس‌جمهور و هیئت دولت، نیروهای مسلح و نهادهای امنیتی با انجام توافق‌نامه‌های نظامی و همکاری‌های اطلاعاتی با اسرائیل، نقش قابل توجهی بر توسعه این سیاست خارجی داشته‌اند. در این زمینه روسیه به‌دلیل پیشرفته‌بودن اسرائیل در تجهیزات راداری و رادیویی، به تولید محصولات مشترک نظامی پرداخته است (Shariatinia & Miremadi, 2015: 114). تولید محصولات مشترک، نقش مهمی در نزدیکی روسیه به اسرائیل داشته است. بر این مبنا در سال ۲۰۱۹ شرکت اسرائیلی جنرال رباتیک به ساخت ربات‌هایی نظامی در روسیه اقدام کرده است (Sputnik News, 2019). تبادل اطلاعاتی و نظامی روسیه با اسرائیل در مورد دریافت کدهای پهبادهای اسرائیلی گرجستان و در اختیار گذاشتن سامانه‌های دفاعی ایران در به‌کارگرفتن سیاست نزدیکی روسیه نقش پررنگی داشته است (Mousavi & Naeni, 2019: 505). همچنین، در بحران سوریه، وزارت دفاع و نهادهای امنیتی و اطلاعاتی روسیه با مقام‌های اسرائیل توافق‌ها و دیدارهای مهمی داشته‌اند (Averbukh & Klein, 2018: 6). از این‌رو، نقش این متغیر در سال‌های اخیر به‌ویژه در تحولات خاورمیانه در سیاست نزدیکی با اسرائیل بیشتر مورد توجه قرار گرفته است.

سیاست خارجی دولت‌ها نیز در تأثیر ماهیت نظام سیاسی و ساختار دیوان‌سالار است. از آنجایی که نظام سیاسی روسیه ترکیبی از دموکراسی و اقتدارگرایی است، بسیاری از نهادهای دموکراتیک، جایگاه ویژه‌ای در سیاست خارجی روسیه ندارند. بنابراین، سیاست خارجی روسیه پیرامون محور قوه مجریه تدوین و اجرا می‌شود. در تاریخ روسیه نقش قوه مجریه

به‌عنوان یک متغیر اصلی و مهم در نزدیکی با اسرائیل افزایش یافته است. به‌گونه‌ای که در دوران ریاست جمهوری پوتین به‌طور چشمگیری نقش قوه مجریه در سیاست خارجی کرملین تقویت شده است و نهادهای دیگر در چارچوب روش سیاست خارجی رئیس‌جمهور روابط دیپلماتیک برقرار می‌کنند.

۴. متغیر جامعه

براساس متغیر جامعه، ارزش‌های مشترک جامعه، شبکه‌های غیررسمی و گروه‌های بانفوذ و تاحدودی افکار عمومی نقش مهمی در رفتار تصمیم‌گیرندگان روسیه در سیاست نزدیکی راهبردی با اسرائیل داشته‌اند. چندین مکتب فکری در سیاست خارجی روسیه وجود دارد که همه بر فرایند تصمیم‌سازی مسکو در عرصه بین‌الملل تأثیر گذاشته‌اند. غرب‌گرایان، روسیه را از نظر جغرافیایی و فرهنگی بخشی از غرب می‌دانند و علاقه‌مند به توسعه روابط سیاسی، فرهنگی و اقتصادی با ثبات با همه دولت‌های غربی هستند. این دیدگاه در دوران ریاست جمهوری یلتسین در ساختار سیاسی کشور مسلط شد (Rashidi, 2016: 260). بهبود روابط روسیه با اسرائیل در این دوره در تأثیر این نگرش فکری بوده است (Koolae & Azizi, 2022: 149-165). امروزه غرب‌گرایان با حضور در بدنه تصمیم‌گیری سیاست خارجی روسیه، نقش مهمی در توسعه روابط روسیه با اسرائیل دارند. با تسلط اوراسیاگرایان، گسترش روابط با اسرائیل نیز در اولویت‌های سیاست خارجی روسیه قرار گرفت (Mousavi & Naeini, 2019: 497). سیاست خارجی روسیه در طول تاریخ نشان‌دهنده مبارزه و رقابت بین این مکتب‌های فکری بوده است و هرکدام از آن‌ها بر روابط مسکو با تل‌آویو تأکید داشته‌اند.

در داخل روسیه شبکه‌های غیررسمی و گروه‌های بانفوذ برای تأثیرگذاری بر رفتار تصمیم‌گیرندگان و گزینه‌های سیاست خارجی روسیه رقابت می‌کنند. مطالعه آن‌ها نقش مهمی در تبیین و تحلیل درست سیاست خارجی روسیه دارد. در طول تاریخ تصمیم‌گیرندگان سیاست خارجی، منافع و ملاحظه‌های آن‌ها را در فرایند تصمیم‌سازی در نظر می‌گیرند. در روسیه گروه‌های بانفوذ و شبکه‌های پنهان و غیررسمی متعددی وجود دارند (Omelicheva, 2013: 103-104). شبکه غرب‌گرای میانه‌رو، از قدرتمندترین شبکه‌های غیررسمی که در توسعه روابط روسیه با اسرائیل تأثیر داشته است. شرکت گاز پوم^۱ و مؤسسه‌های وابسته به آن در درون این شبکه قرار دارند. دوران ریاست جمهوری مدودیف این شبکه قدرت و نفوذ زیادی داشته است (Rashidi, 2016: 259). به‌گونه‌ای که اکتشاف و استخراج اخیر نفت و گاز در سواحل مدیترانه اسرائیل را شرکت گاز پوم انجام داده است (Roumi, 2017: 50). این شبکه به‌دلیل تمایل‌های غربی خود نقش تأثیرگذاری در گسترش روابط روسیه با دولت‌های غربی و

1. Gazprom

اسرائیل در دوران مدودیف داشته است (9: Trushin, 2019). با توجه به اینکه در دوران پوتین، شرکت گاز پروم و مؤسسه‌های وابسته به آن بخش‌های مهمی از سهام خود را به دولت واگذار کردند؛ شبکه غرب‌گرای میانه‌رو بر جهت‌دهی سیاست خارجی پوتین تأثیر گذاشته است (Omelicheva, 2013: 103-104).

سازمان‌های یهود روسی از نیمه دوم دهه ۱۹۹۰، تأثیر زیادی بر سیاست خارجی مسکو در برابر اسرائیل داشته‌اند. کنگره یهودیان روسیه^۱ را در سال ۱۹۹۶ گروهی از بانک‌داران بزرگ و کارآفرینان یهودی به‌رهبری گوسیلنکی با هدف احیای زندگی در روسیه تأسیس کردند. این کنگره با متحد کردن سازمان‌های مختلف یهودی در سراسر روسیه و ایجاد حدود ۴۰ مرکز منطقه‌ای در مسائل فرهنگی، آموزشی و اجتماعی سرمایه‌گذاری می‌کند (Jabbarinasir, 2020: 51). کنگره یهودیان روسیه، کنگره سازمان‌ها و جوامع یهودی در روسیه،^۲ فدراسیون جوامع یهودی روسیه^۳ (Ekaterina, 2003: 19) مرکز جامع یهودیان مسکو،^۴ خانه جامعه یهودی مسکو،^۵ مرکز فرهنگی یهود^۶ و مانند این‌ها توانسته‌اند با انسجام درونی، سیاست خارجی مسکو را در نزدیکی با اسرائیل برای چند دهه در کنترل خود بگیرند (Elishev, 2013: 174). هریک از این سازمان‌ها متشکل از شبکه‌ای از مؤسسه‌ها و سازمان‌ها و نهادهای متعدد است، به‌طوری‌که کنگره سازمان‌ها و جوامع یهودی روسیه حدود ۱۰۰ سازمان یهودی در ۶۸ شهر روسیه دارد. فدراسیون جوامع یهودی روسیه با ایجاد شبکه‌ای از مؤسسه‌ها، یهودیان در سراسر فدراسیون روسیه را آموزش می‌دهد. این سازمان‌ها به دلیل حمایت از دولت پوتین، نفوذ زیادی در دستگاه دیپلماسی روسیه دارند. با کمک این سازمان‌ها، بسیاری از روزنامه‌ها و مجله‌های یهودی مانند رودنیک^۷ و آلف در روسیه منتشر می‌شوند (Jabbarinasir, 2020: 51). این سازمان‌ها توانسته‌اند در لایه‌های مختلف تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی روسیه نفوذ کنند و با لابیگری در گسترش روابط مسکو با تل‌آویو نقش مهمی داشته باشند.

رسانه‌ها با تأثیرگذاری بر افکار عمومی می‌توانند یک موضوع را در دستور کار سیاست خارجی دولت‌ها قرار بدهند. از این‌رو، یکی از دلایل گسترش روابط، تصویری است که شبکه‌های تلویزیونی و رسانه‌ها از اسرائیل به‌عنوان یک رژیم نظامی و اقتصادی پیشرفته منعکس می‌کنند. به‌ویژه اینکه شبکه‌های رسانه‌ای یهودی روس‌تبار در فدراسیون روسیه بیشتر خبرهای اسرائیل را پخش می‌کنند. بنابراین، با پخش اخبار مثبت و دستکاری آن، تأثیر ویژه‌ای

1. Russian Jewish Congress
2. Congress of Jewish Organizations and Communities in Russia
3. Russian Federation of Jewish Communities
4. Moscow Jewish Comprehensive Center
5. Moscow Jewish Community House
6. Jewish Cultural Center
7. Rodnik

در نگرش مثبت روس‌ها نسبت به اسرائیل داشته‌اند (Roumi, 2017: 47). در نظرسنجی مردمی مرکز مطالعات سوآلا در سال ۲۰۱۷ حدود ۵۷ درصد جامعه روسیه نگرش مثبت به اسرائیل داشته‌اند (Averbukh & Klein, 2018: 2). احساس شباهت فرهنگی روس‌ها از جمعیت صهیونیستی و رهبران آن‌ها، تأثیر چشمگیری بر روابط روسیه با اسرائیل داشته است. ریشه خانوادگی بیشتر رهبران ارشد اسرائیل در قلمروی امپراتوری پیشین بوده است (Averbukh & Klein, 2018: 2). از این‌رو، فرهنگ روسیه و پیشینه خانوادگی رهبران تأثیر زیادی بر جنبش صهیونیست داشته است (Epshtein & Kuzmin, 2008: 88). به گونه‌ای که شهروندان روس تبار به تقریب یک‌چهارم از کل جمعیت اسرائیل را تشکیل می‌دهد (Jabbarinasir, 2020: 49). بر این مبنای زبان روسی به‌عنوان زبان سوم در مدرسه‌های اسرائیل تدریس می‌شود و در بین مقام‌ها و اداره‌ها استفاده می‌شود (Moshkova, 2018: 387-388). بنابراین، وجود برخی از عناصر فرهنگی مشترک میان دو طرف موجب گسترش روابط روسیه با اسرائیل شده است.

تجربه تاریخی مشترک میان روسیه و اسرائیل در جنگ جهانی دوم سبب نزدیکی دو بازیگر شد. روسیه و اسرائیل هر ساله برای قربانیان جنایت‌های آلمان نازی در جنگ جهانی دوم مراسم و بزرگداشت می‌گیرند (Roumi, 2017: 47). دیدار پوتین از مراسم هولوکاست و جانبازان یهود روسی در جنگ جهانی دوم، نمایانگر تأکید بر روابط تاریخی بین دو بازیگر است (Averbukh & Klein, 2018: 2). فعالیت کلیسای ارتدکس روسیه در اسرائیل، ابزار مهمی برای تقویت و گسترش روابط فرهنگی است. با فرستادن گروه نمایندگی ویژه و تأسیس مرکزی در اورشلیم نقش مهمی در گسترش روابط روسیه داشته‌اند. رهبر کلیسای ارتدکس روس و مقام‌های دیپلماتیک روسیه بارها از نمایندگی کلیسای خود در اسرائیل بازدید کرده‌اند (Koolae & Azizi, 2022: 155). بنابراین، متغیرهای جامعه تأثیرگذار بر سیاست خارجی روسیه، مکتب‌های فکری، فرهنگ، گروه‌های بانفوذ و افکار عمومی بر فرایند تصمیم‌گیری با اسرائیل تأثیر داشته است. تصمیم‌گیرندگان سیاست خارجی روسیه در طول تاریخ در تأثیر این متغیرها قرار گرفته‌اند که همه متغیرهای اشاره‌شده با درجه اهمیت متفاوت و به شکل‌های مختلف بر رفتار سیاست خارجی روسیه در برابر اسرائیل در دوره‌های مختلف تأثیر داشته‌اند. در نتیجه، متغیرهای جامعه در محیطی بیرونی از حکومت در کنار عوامل دیگر بر تصمیم‌ها و شکل‌گیری سیاست خارجی روسیه تأثیر گذاشته است.

۵. متغیر محیطی

در چارچوب نظریه جیمز روزنا محیط بین‌المللی و کنش‌های بازیگران بر سیاست خارجی دولت‌ها تأثیر می‌گذارد. تأثیر متغیر محیطی بر سیاست خارجی روسیه در نزدیکی با اسرائیل را می‌توان در چند بعد بررسی کرد. روسیه پس از شکست جنگ سرد، بازگشت قدرت اوراسیاگرایی و ایجاد یک دنیای چندقطبی را اولویت سیاست خارجی خود قرار داد. بنابراین،

حل و فصل اختلاف‌ها با آمریکا و کاهش تحریم‌های غرب اهمیت ویژه‌ای برای روسیه دارد. روسیه می‌داند لابی‌های صهیونیستی در آمریکا نقش مهمی در دستیابی به این هدف دارند. بنابراین، در طول تاریخ توسعه روابط مسکو و تل‌آویو به موازات بهبود روابط روسیه و آمریکا بوده است. دوران یلتسین به دلیل همکاری و روابط همه‌جانبه روسیه با آمریکا، به عصر طلایی نزدیکی روسیه و اسرائیل مشهور شده است (Freedman, 1995: 233-234). همچنین، بهبود روابط روسیه و آمریکا در دوران مدودیف، روابط روسیه با مخالفان این رژیم را محدود کرده بود (Sveshnikova, 2018: 150). به گونه‌ای که در سال ۲۰۱۰ مدودیف با هدف بهبود روابط با اسرائیل در راستای تنظیم دوباره روابط با غرب و آمریکا به تحریم علیه ایران و لغو محموله‌های اس ۳۰۰ پرداخت (Trushin, 2019: 10). پوتین در جهت هدف‌های اسرائیل به همکاری و هماهنگی با آمریکا در بعضی از مسائل همچون بحران سوریه و مسئله هسته‌ای ایران پرداخته است. بنابراین، مسکو توانسته است ضمن گسترش روابط با اسرائیل از تنش و تعارض بین خود و آمریکا در تحولات منطقه جلوگیری کند.

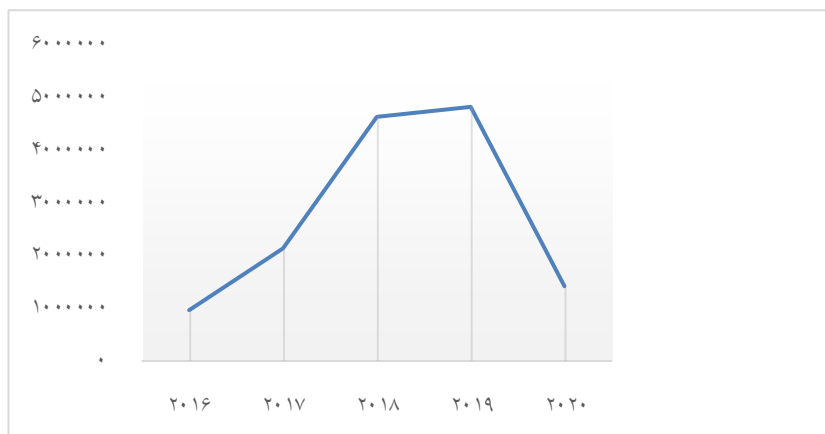
با گسترش گروه‌های افراطی اسلامی در منطقه، روسیه در جهت مبارزه با تروریسم، روابط با اسرائیل را گسترش داده است. روسیه با داشتن حدود ۲۰ میلیون جمعیت مسلمان، همیشه نگران بنیادگرایی اسلامی در فدراسیون روسیه است. افراط‌گرایی اسلامی در میان مردم مسلمان روسیه به ویژه منطقه چچن به شکل چشمگیری رشد کرده است (Taheri & Hasheminasab, 2010: 224-225). درگیری روسیه با جدایی‌طلبان چچنی موجب گسترش اسلام افراطی در جمعیت مسلمان فدراسیون روسیه شد. اسرائیل برخلاف غرب در مسئله چچن با حمایت‌های پزشکی و نظامی به مسکو کمک کرد (Abedi, 2009: 123). در همین زمینه، نیروهای امنیتی اسرائیل در سال ۲۰۰۴ به صورت مخفیانه نیروهای ضدترور روسیه را آموزش دادند (Roumi, 2017: 53). همچنین، در سال ۲۰۰۵ روسیه کارشناسان خود را به اسرائیل فرستاد تا شبیه دیوار حائل غزه و کرانه باختری در مرزهای چچن طراحی کنند. اسرائیل از تجربه روسیه در مبارزه‌های خیابانی در چچن استفاده کرد (Razoux, 2008: 5). بدین ترتیب، در سال ۲۰۱۰ نهادهای امنیتی و نظامی دو طرف در مسکو توافق‌نامه همکاری نظامی ۵ ساله در مورد مبارزه با تروریسم امضا کردند (Roumi, 2017: 53). این همکاری پیش از آن در فروش پهادهای بدون سرنشین اسرائیل به روسیه به منظور نظارت و کنترل بر چچن نمود یافته است (Razoux, 2008: 5). پوتین نیز در کنفرانس خبری در سال ۲۰۱۲ در اسرائیل بر تقویت همکاری‌ها و استفاده از تجربه‌های اسرائیل در مبارزه با تروریسم تأکید کرد (Mousavi & Naeini, 2019: 505).

تعمیق روابط روسیه با اسرائیل را می‌توان همکاری‌کردن و همکاری‌نکردن اسرائیل در حیات خلوت روسیه دید. یکی از تهدیدهای اصلی برای امنیت ملی روسیه، دخالت آمریکا و

ناتو در کشورهای اتحاد شوروی است. به گونه‌ای که در درگیری روسیه و گرجستان در سال ۲۰۰۸، اسرائیل در برابر مسکو متعهد شد همکاری فنی و نظامی با تفلیس را متوقف کند. همچنین، مقام‌های اسرائیل درخواست روسیه مبنی بر امتناع از فروش اسلحه به اوکراین در بحران ۲۰۱۴ و رعایت خطوط قرمز روسیه در بحران سوریه را پذیرفتند (Jabbarinasir, 2020: 52). نزدیکی این رابطه را می‌توان در محکوم‌نکردن روسیه در مسئله پیوسته‌سازی کریمه توسط اسرائیل در سازمان ملل دید (Mousavi & Naeini, 2019: 505).

تحریم‌های اقتصادی آمریکا و اتحادیه اروپا علیه مسکو، اوضاع اقتصادی روسیه را با چالش روبه‌رو کرده است. روسیه برای حل مشکلات خود با صنایع پیشرفته اسرائیل مشارکت کرده است تا بتواند از تجربه‌های دو طرف، سود فراوانی به دست آورد (Mousavi & Naeini, 2019: 509). اگرچه در سال ۲۰۱۹ شیوع ویروس کرونا، روابط اقتصادی دو بازیگر را در تأثیر قرار داده است، براساس اطلاعات تجربه‌های بین‌المللی سازمان ملل متحد، روابط تجاری روسیه و اسرائیل تا قبل شیوع کرونا روند صعودی داشته است. در سال ۲۰۲۰، واردات اسرائیل از روسیه به ارزش ۱,۴ میلیارد دلار بوده است. نمودار ۱ وضعیت واردات اسرائیل از روسیه در چند سال اخیر را نشان می‌دهد.

نمودار ۱: میزان واردات اسرائیل از روسیه (واحد: هزار دلار)

Source: Trademap, 2021

از سویی طرح‌های سرمایه‌گذاری مشترک در زمینه‌های خط راه‌آهن، دارو، پژوهش‌های کشاورزی و فناوری اطلاعات و ارتباطات سبب نزدیکی دو طرف شده است (Tacc, 2016). براساس متغیر سطح نظام، گسترش روابط مسکو با اسرائیل به گونه‌ای است که می‌توان از چند

بعد آن را بررسی کرد. در سال‌های اخیر نقش کاتالیزوری^۱ اسرائیل در حل و فصل اختلاف‌های روسیه با آمریکا و کاهش تحریم‌های مسکو، نقش مهمی در نزدیکی روسیه با اسرائیل داشته است. به طوری که روسیه در تحولات خاورمیانه به ویژه در بحران سوریه توانسته است با استفاده از مهره اسرائیل ضمن محدود کردن رقیب خود ایران در منطقه، امتیازهایی از آمریکا و اتحادیه اروپا بگیرد.

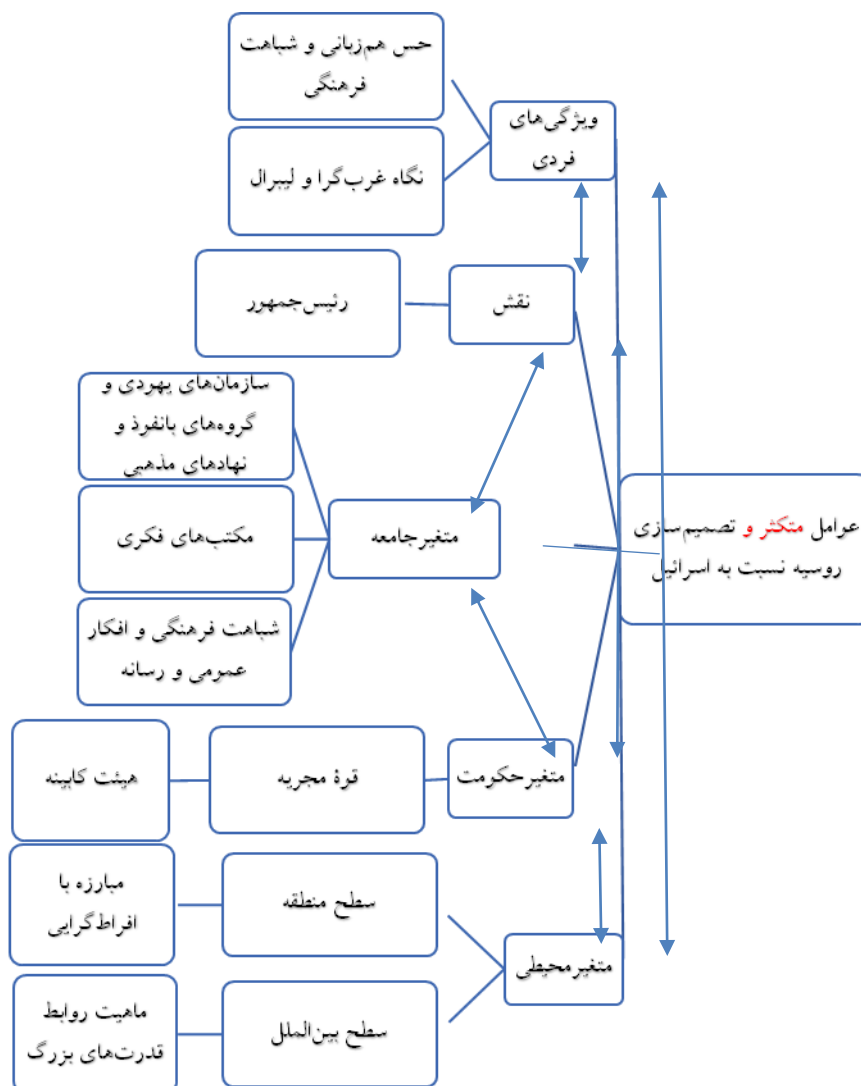
گسترش روابط راهبردی روسیه و اسرائیل

بحران سوریه و تحریم‌های غرب علیه روسیه افق‌های جدیدی در روابط مسکو و تل‌آویو گشود. از یک سو، تضمین امنیت اسرائیل در سوریه توسط مسکو و از سوی دیگر نقش کاتالیزوری اسرائیل در حل و فصل اختلاف‌های روسیه با آمریکا زمینه‌ای شد که همدیگر را بازیگری تأثیرگذار و مهم در دستیابی به هدف‌ها و منافع خود بدانند. رهبران دو طرف در مورد تحولات اخیر در سوریه و مسئله هسته‌ای ایران توافق‌ها و دیدارهایی داشته‌اند. در این ارتباط، روسیه و اسرائیل برای جلوگیری تصادفی میان ارتش‌های خود، یک مرکز هماهنگی ایجاد کرده‌اند (Vasetsova, 2016: 12). روسیه نیز با کاهش و محدودیت پایگاه‌های نظامی ایران در جنوب غربی سوریه توانسته است امنیت آن را تأمین کند (Barmin, 2018: 3-4). همچنین، روسیه با کاهش حضور نیروهای ایرانی در ارتفاع‌های جولان، از انتقال تسلیحات نظامی به لبنان جلوگیری کرده است (Murciano, 2017: 5). نمود این همکاری مذاکره روسیه با اسرائیل در حل و فصل بحران سوریه در نشست ژنو است (Vakhshikhtech, 2019: 284).

جدا از روابط سیاسی، توافق‌نامه و همکاری‌های جدید در زمینه‌های اقتصادی، فنی و تجاری نزدیکی راهبردی دو بازیگر را افزایش داده است. نداشتن تجربه کافی اسرائیل برای استخراج اکتشاف‌های اخیر میدان‌های نفتی در سواحل مدیترانه، زمینه‌ای شد که روسیه در حوزه راهبردی دیپلماسی انرژی خود، همکاری در حوزه اکتشاف و استخراج را گسترش دهد (Maryasis, 2017: 131). روابط فرهنگی نیز با افزایش درک متقابل و برداشت نخبگان و مردم روسیه و اسرائیل از یکدیگر، زمینه‌ساز گسترش روابط در دیگر ابعاد شده است. گسترش روابط فرهنگی اخیر دو بازیگر به ویژه همکاری‌های علمی، سطح روابط را در حوزه‌های مختلف گسترش داده است (Ria News, 2019). همچنین، جایگاه دوم توریست‌های روسی در سفر به اسرائیل، همکاری‌های گردشگری و لغو ویزا، سبب افزایش نزدیکی فرهنگی دو طرف شده است (Roumi, 2017: 47). روسیه و اسرائیل در سطح به نسبت بالایی از درهم‌تنیدگی منافع و وابستگی متقابل و در زمینه منافع و امنیت خود در جهت کاهش تهدیدها، به سوی راهبردی‌شدن روابط پیش رفته‌اند. با توجه به روابط راهبردی روسیه با اسرائیل می‌توان نتیجه

گرفت، عوامل مختلفی در سطح خرد و کلان بر سیاست خارجی روسیه نقش داشته که در بعضی شرایط برخی از عوامل نسبت به بقیه تأثیر بیشتری بر رفتار سیاست خارجی داشته است. در بخش نتیجه، آن‌ها را تجزیه و تحلیل می‌کنیم.

نمودار ۲: مدل تحلیلی پژوهش

Source: Authors

نتیجه

موضوع نزدیکی راهبردی با اسرائیل از زمان فروپاشی اتحاد شوروی مهم‌ترین مسئله مطالعات سیاست خارجی روسیه بوده است. برای تبیین عوامل مؤثر بر تصمیم‌سازی مسکو در برابر

اسرائیل از نظریهٔ جیمز روزنا استفاده و پنج عامل تأثیرگذار در سطح خرد و کلان در تبیین این موضوع را هم‌زمان مطالعه و بررسی کردیم. براساس این چارچوب نظری، میزان اثرگذاری عوامل در طول زمان در نوسان بوده و بر یکدیگر اثر متقابل داشته‌اند. در عامل فرد، اگرچه در دوران پوتین به دلیل سیاست‌های اوراسیاگرایی و بازیابی جایگاه قدرت پیشین، حس هم‌زمانی بر روابط مسکو و تل‌آویو تأثیر داشته، در دوران یلتسین و مدودیف به دلیل گرایش‌های غرب‌گرایانه در ویژگی‌های فردی خود، بیشتر از دیگر عوامل بر نزدیکی راهبردی مسکو بر تل‌آویو تأثیر داشته است. قوانین رسمی و غیررسمی روسیه بر اهمیت اصلی نقش رئیس‌جمهور در جهت‌دهی سیاست خارجی روسیه تأکید دارند. رئیس‌جمهور روسیه ضمن انتخاب وزیر امور خارجه و کابینهٔ خود به‌عنوان نمایندهٔ اصلی دولت، رفتار سیاست خارجی روسیه را تعیین و رهبری می‌کند. پوتین از نقش رئیس‌جمهور برای نزدیکی راهبردی در برابر اسرائیل، بیشترین استفاده را کرده است. بنابراین، می‌توان عامل نقش را در دوران پوتین در اولویت عوامل در نظر گرفت. در این مورد دیدارهای دیپلماتیک پوتین با مقام‌های اسرائیلی بر اهمیت نقش افزوده است.

اگرچه در دوران یلتسین نقش بر روابط دو بازیگر تأثیر داشته است، در دوران مدودیف به دلیل حضور پوتین در پست نخست‌وزیری، نقش رئیس‌جمهور کم‌رنگ شده بود. ساختار حکومتی روسیه به‌گونه‌ای است که قوهٔ مجریه به رهبری رئیس‌جمهور، مسئول تصمیم‌گیری و اجرای سیاست خارجی است و بسیاری از نهادهای دموکراتیک در سیاست خارجی روسیه جایگاه خاصی ندارند. از این‌رو، قوهٔ مجریه از زمان فروپاشی اتحاد شوروی تاکنون نقش اصلی مذاکرات و اجرای توافق‌های مسکو با اسرائیل را داشته است. در دورهٔ پوتین نقش قوهٔ مجریه در روابط با اسرائیل به‌شکل قابل توجهی افزایش یافته است. جنبه‌های اجتماعی و غیرحکومتی عوامل دیگری است که بر رفتار خارجی روسیه تأثیر گذاشته است، به‌گونه‌ای که قوهٔ مجریه و نهادهای مرتبط با آن در تدوین و اجرای سیاست خارجی، دائم با گروه‌های با نفوذ، سازمان‌های یهودی و رسانه‌ها ارتباط دارد و در شکل‌گیری ماهیت توافقی سیاست خارجی روسیه در برابر اسرائیل تأثیر گذاشته است.

براساس متغیر محیطی، نقش اسرائیل در حل و فصل و اختلاف‌های روسیه با آمریکا، همکاری در مبارزه با تروریسم و تحولات خاورمیانه و قفقاز، رویکرد نزدیکی در سیاست خارجی روسیه را گسترش داده است. در دوران ریاست جمهوری پوتین، سیاست خارجی روسیه به این سو می‌رود که با استفاده از مهرهٔ اسرائیل بتواند از غرب و آمریکا در تحولات خاورمیانه و کاهش تحریم‌ها امتیازهایی بگیرد. پوتین می‌داند که نیاز اسرائیل در تحولات خاورمیانه به‌ویژه در سوریه برای تأمین امنیت خود هدف‌ها و اولویت‌های سیاست خارجی مسکو را تأمین می‌کند. بنابراین، در دوران ریاست جمهوری پوتین متغیر محیطی بعد از عامل

نقش اهمیت ویژه‌ای دارد. در نگاه کلی همهٔ عوامل مؤثر و تصمیم‌ساز در شکل‌دهی سیاست خارجی روسیه در برابر اسرائیل با درجه‌های متفاوت در دوره‌های ویژه بر این تصمیم نفوذ داشته‌اند.

References

- Abedi, Afifeh (2009), "Russian Middle East Policy", **The Scientific Journal of Strategy**, Vol. 17, No. 2, pp. 109-132. <https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?ID=120107> [in Persian].
- Arm, Armina and Kayhan Barzegar (2019), "The Impact of Recognition Policy on Russia's Foreign Policy Discourse (Case Study: Middle East)", **Central Eurasia Studies**, Vol. 12, No. 2, pp. 273-289 (doi: 10.22059/JCEP.2019.269073.449807) [in Persian].
- Averbukh, Lidia and Margaret Klein (2018), "Russia-Israel Relationship Transformed by Syria Conflict", **Stiftung Wissenschaft and Politic**, No. 37, pp. 1-8 (doi: 0168-ssoar-59408-2).
- Barmin, Yuri (2018), "Russia and Israel: The Middle Eastern Vector of Relations", **Russian International Affairs Council**, No. 42, pp.1-4, Available at: <https://russiancouncil.ru/activity/workingpapers/rossiya-i-izrail-blizhnvestochnoe-izmerenie-otnosheniy> (Accessed on: 24/10/2018). [in Russia].
- Bocharov, Yuri Borisovich (2013), "Conceptual Analysis of the Current Phase Development of Relations Between Russia and Israel", **Statistics and Economics**, No. 1, pp. 25-30 (doi: 10.21686/2500-3925-2013-1-25-30) [in Russia].
- Ekaterina, Sergeevna Vereshchagina (2003), "Jewish Non-Profit Public Organizations in Russia and the Far East Late 20-Early 21 Century", **Russia and Asia-Pacific**, Vol. 41, No. 3, pp. 91-95 Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/evreyskie-nekommercheskie-obschestvennye-organizatsii-v-rossii-i-nadalnem-vostoke-konets-xx-nachalo-xxi-v> [in Russia].
- Elishev, Sergey Olegovich (2013), "Youth Policy of Jewish Organizations in the Russian Federation", **Bulletin of Moscow University. Episode 18: Sociology and Political Science**, No. 3, pp. 168-180 Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/molodezhnaya-politika-organizatsiy-iudaizma-v-rossiyskoy-federatsii/viewer> [in Russia].
- Epshtein, Alek Davidovich and Vadim Alexandrovich Kuzmin (2008), **Israel, Russia and the World: History and Modernity**, Yekaterinburg Ural University, pp 1-158. [in Russia].
- Fedorchenko, Andrey Vasilievich (2016), "Russian Israel and Russia", **Bulletin of MGIMO University**, Vol. 47, No. 2, pp. 245-250, Available at: <https://www.cyberleninka.ru/article/n/russkiy-izrail-i-rossiya> [in Russia].
- Findley, Vaughn Carter and John Murray Rothney (2006), **Twentieth-Century World**, Tehran: Phoenix Publishing, Second Edition [in Persian].

- Freedman, Robert (1995), "Israeli-Russia Relations Since the Collapse of the Soviet Union", **Middle East Journal**, Vol. 49, No. 12, pp. 233-247, <https://www.jstor.org/stable/4328802> (Accessed on:21/06/2014).
- Ginor, Isabella and Gideon Remez (2017), **Soviet-Israeli War 1967-1973**, Oxford University Press.
- Jabbarinasir, Hasan Reza (2020), "Iran and Israel in the Foreign Policy of Russia: Restrictions on the Way of Cooperation", **Comparative Politics Russia**, Vol. 11, No. 1, pp. 44-64 (doi: 10.24411/2221-3279-2020-10004) [in Russia].
- Kazan, Rudyard (2004), "The Israeli-Soviet/Russian Relation", **Defense Magazine**, No. 48, pp. 195-220, Available at: <https://www.lebarmy.gov.lb/en/content/israeli-soviet-russian-relations> (Accessed on:27/05/2004).
- Koolae, Elaheh and Meysam Hadipoor (2020), "Analysis of Russian Foreign Policy in the South Caucasus Based on Gene-Geopolitics", **Central Eurasia Studies**, Vol. 13, No. 2, pp. 645-664 (doi: 10.22059/JCEP.2020.204960.449646) [in persian].
- Koolae, Elaheh and Hamidreza Azizi (2022), **Sources, Causes and Implications of Changes in Russia's Meadeast Policy**, Tehran: University of Tehran Press, [in Persian].
- Maryasis, Dmitry Alexandrovich (2017), "Russia-Israel Economic Cooperation Development Perspectives", **International Trade and Trade Policy**, Vol. 10, No. 2, pp. 125-135, Available at: <https://www.mtpp.rea.ru/jour/article/view/131/113> [in Russia].
- Moshkova, Tatiana Dmitrievna (2018), "Russion-Israeli Relation: The Role of the Russion-Speaking Community of the State of Israel", **Vestnik RUDN International Relations**, Vol. 18, No. 18, pp. 387-399 (doi10.22363/2313-0660-2018-18-2-387-399).
- Mousavi, Hamed and Amin Naeni (2019), "The Expansion of Russia-Israel Ties and its Consequences on Iran's Interests", **Politic Quarterly**, Vol. 49, No. 2, pp. 495-514 (doi: 10.22059/JPQ.2019.241131.1007128) [in Persian].
- Murciano, Gil (2017), "Israel vis-à-vis Iran in Syria: The Perils of Active Containment; Iran's Growing Influence in the Evolving Order in Syria is Driving Israel to Change its Mindset and Strategies", **Stiftung Wissenschaft und Politik**, Vol. 41, No. 2, pp. 1-8 (doi: 0168-ssoar-55086-3).
- Omelicheva, Mariya (2013), "Russian Foreign Policy: A Quest for Great Power Status in a Multipolar World", **SAGE**, pp. 94-108 (doi: 10.4135/9781544308470.n5).
- Orlov, Vladimir (2020), "Basica Factors of Partnership Russia and Israel in Modern Stage", **Arhont**, Vol. 16, No. 1, pp. 109-111 Available at: <https://www.cyberleninka.ru/article/n/osnovnye-factory-sotrudnichestva-rossii-i-izrailya-na-sovremennom-etape> [in Russia].

- Pirzad, Parviz (2015), "Why Did Communism Not Fight Against Zionism?", **Age of Reflection**, Vol. 2, No. 9, pp. 26-29, Available at: <https://www.magiran.com/volume/101198> (Accessed on: 19/11/2015) [in Persian].
- Rashidi, Ahmad (2019), "Problematic Nature of Russia's Soft Power Discourse", **Central Eurasia Studies**, Vol. 12, No. 1, pp. 75-94 (doi: 10.22059/JCEP.2019.239181.449720) [in Persian].
- Rashidi, Ahmad (2016), "Sociological Strategies for Conflicting Approaches in Russian Foreign Policy", **Central Eurasia Studies**, Vol. 9, No. 2, pp. 249-267 (doi: 10.22059/JCEP.2016.60540) [in Persian].
- Razoux, Pierre (2008), "The Key Under Standing the Israel-Russia Relationship", **Research Division-NATO Defense College**, No. 42, pp. 1-8, Available at: https://www.files.ethz.ch/isn/94348/rp_42en.pdf (Accessed on: 29/02/2009).
- Ria News (2019), "Interstate Relations Between Russia and Israel", Available at: www.ria.ru/20190227/1551369085.html, (Accessed on: 27/02/2019). [in Russia].
- Rosenau, James (1971), **The Scientific Study of Foreign Policy**, New York: The Free Press.
- Rostami, Farzad and Kazem Pourloghman (2019), "Russia and Israel Relations in Syria Crisis on Basis of Security Dilemma", **Scientific Journal of Defence Policy**, Vol. 27, No. 107, pp. 53-85, Available at: https://www.dpj.ihu.ac.ir/article_205155.html [in Persian].
- Roumi, Farshad (2017), "Perspective on the Strategicization of Russian-Zionist Relations During the Putin Era (Looking at the Interests of the Islamic Republic of Iran)", **Scientific Journal of Defence Policy**, Vol. 25, No. 100, pp. 39-73, Available at: https://dpj.ihu.ac.ir/article_203310.html [in Persian].
- Sharbaf, Javad and Hajar Jarast (2020), "Russia-Israel Relations in the Light of Iran's Regional Role", **Foreign Relation Quarterly**, Vol. 11, No. 4, pp. 143-170 (doi: 20.1001.1.20085419.1398.11.4.6.7) [in Persian].
- Shariatinia, Mohsen and Tahereh Mir Emadi (2015), "Zionist Regime Military Interactions with Russia, India and China", **Foreign Relations Quarterly**, No. 2, pp. 101-134 (doi: 20.1001.1.20085419.1394.7.2.6.5) [in Persian].
- Sveshnikova, Yulia Vladimirovna and Alireza Nuri (2018), "Tactical Alliance of Iran and Russia in the New Middle East: Nature and Necessity", **Actual Problems of Europe**, No. 1, pp. 147-167, Available at: <https://www.upe-journal.ru/article.php?id=209> (Accessed on: 29/12/2018) [in Russia].
- Tacc (2016), "Russian-Israeli Relations", Available at: www.tass.ru/info/3228338.html (Accessed on: 06/06/2016). [in Russia].
- Taheri, Seyed Mehdi and Seyed Saeed Hasheminasab (2010), "Sufism in Central Asia, the Caucasus, and Russia; Benefits of Iran", **Foreign Relations Quarterly**, Vol. 2, No. 5, pp. 197-242 (doi: 20.1001.1.20085419.1389.2.1.8.0) [in Persian].
- Trademap (2021), Israel Imports from Russia, Available at: <https://www.trademap.org> (Accessed on: 27/09/2021).

- Trushin, Mikhail Sergeevich (2019), "Iran's International Position and Russia's Interests", **Contentus**, Vol. 80, No. 3, pp. 73-86, Available at: <https://www.cyberleninka.ru/article/n/mezhdunarodnoe-polozhenie-irana-i-interesy-rossii> [in Russia].
- Vasetsova, Elena Sergeevna (2016), "Russia and Israel in the Syrian Crisis", **Bulletin of the Peoples' Friendship University of Russia, Series: Political Science**, No. 2, pp. 7-14 (doi: 10.22363/2313-1438-2016-2-7-14) [in Russia].
- Vakhshikhtech, Ahmad Nasser (2019), "Russia and Iran in the Syrian Settlement: Strategic Partnership or Tactical Alliance?", **Power**, Vol. 27, No. 1, pp. 279-287 (doi: 10.31171/vlast.v27i1.6265) [in Russia].